

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Dana Lipenská

**Postupimská dohoda ve znovusjednoceném
Německu**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Dana Lipenská**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Šafařík**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

LIPENSKÁ, Dana. *Postupimská dohoda ve znovusjednoceném Německu*. Praha. 2013. 50 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociální věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí práce PhDr. Petr Šafařík.

Abstrakt

Předkládaná práce se věnuje dokumentu, který po druhé světové válce určil podobu střední Evropy. Práce je členěna na dvě hlavní části. První se zabývá právní podstatou Postupimské dohody, především tím, zda ji lze považovat za platnou, pro Německo závaznou, mezinárodní smlouvu.

Jádro leží v tom, jaký vliv měl tento dokument na formování vztahů mezi Německem a Polskem a Československem, respektive Českou republikou.

Pro Polsko bylo klíčové především ustanovení o změně hranice a jejich zakotvení na linii Odra-Nisa. V souvislosti s Československem je nejdůležitější článek XIII, kde se rozhodlo o spořádaném odsunu obyvatel německé národnosti. Němci z Československa v Německu založily Sudetoněmecké krajanské sdružení, které právě v době po sjednocení začalo vůči Československu vyvíjet aktivitu, která byla důležitým prvkem i při formování oficiálních vztahů. Jsou uvedeny různé právní posudky, politické dokumenty i mezinárodní smlouvy, které spolu zmíněné státy uzavřely.

Abstract

The thesis deals with the document that determined the form of Central Europe after the Second World War. The thesis is divided into two main parts. The first one is about the legal nature of the Potsdam Agreement, particularly if it can be considered as a valid international treaty, effectual for Germany.

The core of the second part lies in the effect of this document on forming relations among Germany and Poland and Czechoslovakia, later only the Czech Republic.

As far as Poland is concerned (the crucial was particularly the change of boundaries and their anchoring in the Oder-Neisse line. Regarding Czechoslovakia the most important article is the article XIII, where it was decided to transfer German inhabitants orderly. Germans from Czechoslovakia established a Sudeten German expatriate association in Germany which just in time after the unification of Czechoslovakia began to develop an activity that was an essential element in the formation of official relations. There are different legal opinions, political documents and international treaties which the above mentioned states had concluded.

Klíčová slova

Postupimská dohoda, znovusjednocení Německa, mezinárodní právo, odsun Němců, Sudetoněmecké krajanské sdružení, česko-německá deklarace

Keywords

Potsdam Agreement, reunification of Germany, international law, displacement of the Germans, Sudetendeutsche Landsmannschaft, Czech-German declaration

Rozsah práce: 67 980

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2013

Dana Lipenská

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkovala vedoucímu své práce PhDr. Petru Šafaříkovi za jeho čas, trpělivost a cenné rady, které mi poskytl.

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
1. SITUACE V NĚMECKU DO R. 1990	5
1.1 OD POSTUPIMSKÉ KONFERENCE K VÝCHODNÍM SMLOUVÁM.....	5
1.2 SJEDNOCENÍ NĚMECKA	8
2. POSTUPIMSKÁ DOHODA V PRÁVNÍM POJETÍ	12
3. VZTAHY S POLSKEM	15
4. VZTAHY S ČESKOSLOVENSKEM	18
4.1 SUDETONĚMECKÉ KRAJANSKÉ SDRUŽENÍ.....	18
4.2 PRÁVNÍ POSUDEK FELIXE ERMACORY.....	21
4.3. ČESKOSLOVENSKO-NĚMECKÁ SMLOUVA O DOBRÉM SOUSEDSTVÍ A PŘÁTELSKÉ SPOLUPRÁCI.....	23
5. SITUACE PO ROCE 1992	27
5.1 POLSKO	27
5.2 ČESKÁ REPUBLIKA	27
5.2.1 <i>Politické diskuze</i>	27
5.2.2 <i>Právní posudek Christiana Tomuschata</i>	30
5.2.3 <i>Česko – německá deklarace</i>	32
6. SONDA DO FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG	35
ZÁVĚR	37
SUMMARY	39
BIBLIOGRAFIE	40

Úvod

Jedním z důležitých základů fungování Německa a uspořádání poměrů v poražené zemi se stala třístranná konference, která se konala od července do srpna roku 1945 v Postupimi. Na jejím závěru byla o tomto setkání vypracována zpráva, kde byly uvedeny závěry, jenž určily další postup v otázce Německa. Tato zpráva je dnes obecně nazývána jako Postupimská dohoda, a proto i já používám ve své práci toto označení.

Postupimská dohoda byla už od svého vzniku v centru zájmů právních teoretiků, jejichž hlavním záměrem bylo rozhodnout, zda je možné tento dokument považovat za mezinárodně závaznou právní smlouvu či nikoliv, případně jaké závazky z ní vyplývají pro Německo. Sama německá země se ocitla v nelehké situaci, když došlo k jejímu rozdělení a vzniku dvou zcela odlišných režimů a právních systémů.

Postupimské dohodě se dostala velké pozornosti na přelomu 80. a 90. let, kdy se režimy východní Evropy transformovaly na demokratické, a kdy padl i socialistický režim v Německé demokratické republice. Znovu se tehdy objevily debaty o závaznosti Postupimské dohody a obligací z ní plynoucích.

Ve své práci se zabývám především oddílem XIII Postupimského komuniké, ve kterém Spojenci rozhodli o spořádaném odsunu německého obyvatelstva z Polska, Československa a Maďarska.

Cíle mé práce jsou dva. Zaprvé, popsat právní diskuzi, které se vedla v německém prostředí v prvních letech po sjednocení Německa. Tedy v době, kdy podle smlouvy o konečném uspořádání Německo získalo plnou suverenitu, kterou si Spojenci drželi právě od Postupimské dohody.

Druhým hlavním bodem zmapovat jakou roli hrála Postupimská dohoda, především její článek XIII, ve formování mezinárodních vztahů Spolkové republiky Německo se sousedními státy Polskem a především Československem, později samostatnou Českou republikou.

Toto téma jsem si vybrala z důvodu svého dlouhodobého zájmu o problematiku sudetských Němců, která je s Postupimskou dohodou přímo spjata. Domnívám se ale, že moje práce je přínosná v tom, že se nevěnuji přímo odsunu, na jehož konto bylo již napsáno mnoho publikací, ani nezkoumám morální hledisko, ale spíše se zajímám o přímé dopady tohoto problému v době, kdy již bylo možno se k němu po dlouhých letech nesvobody opět volně vyjadřovat, a to hlavně v právní rovině.

Při tvorbě práce jsem proto pracovala přímo s jednotlivými smlouvami a jejich komentáři. České smlouvy je možné najít na internetové stránce www.portal.gov.cz, znění mezinárodních smluv jsem našla na rozličných internetových stránkách nebo v tištěných publikacích.

Jsou zde i odkazy na parlamentní diskuze. Stenoprotokoly jsou volně přístupné na stránkách Parlamentu České republiky¹ a německého Spolkového sněmu.²

Z cizojazyčné literatury jsem využívala literaturu německou. Velmi mi pomohla kniha Dietricha Murswieka *Die Vereinigung Deutschland*.³ Publikace se věnuje rozličným aspektům sjednocení a je zde uveden kvalitní rozbor německého právního pohledu na problematiku Postupimské dohody.

Velmi přínosnou pro mne byla také práce, kterou editovali Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld *Handbuch zur Deutschen Einheit*.⁴ Kniha je abecedním rejstříkem jednotlivých hesel, kde je uveden podrobný popis. Využívala jsem hlavně částí o linii na Odře a Nise či o Spolkovém soudu.

Z českých autorů chci vyzdvihnout hlavně Václava Kurala, který byl editorem i autorem textu ve sborníku *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN*. Díky němu mi bylo umožněno pochopit strukturu a vliv Sudetoněmeckého krajanského sdružení na německou politickou scénu.

Z českých právních expertů uvedu především profesora Karlovy Univerzity Václava Pavlíčka, který se dlouhodobě zabývá německou politikou a také českým ústavním právem. Velmi nápomocný mi byl jeho rozbor textů Felixe Ermacory a Christiana Tomuschata.

Zajímavou publikací je bezpochyby kniha *Komu sluší omluva*.⁵ Zcela určitě je možno ji označit za tendenční. Už při pohledu na její grafickou úpravu. Dobře mi ale posloužila jako zdroj některých přímých citací.

Můj text je možno rozdělit do několika částí. V první části je uvedeno historické pozadí, které je důležité pro situaci na počátku 90. Let. Popisují vznik dohody, poté

¹ www.psp.cz

² www.bundestag.de

³ Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschland: Aspekte innen-, aussen- und wirtschaftspolitischer Beziehungen und Bindungen* (Berlin: Gebr. Mann, 1992).

⁴ Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld, eds. *Handbuch zur deutschen Einheit* (Frankfurt am Main: Campus, 1993).

rozdělení německé země a přes jednotlivé události se dostávám k východní politice Willyho Brandta. Brandt jako první představitel Spolkové republiky Německo podepsal s Polskem a Československem smlouvy, které jsou později také předmětem právních diskuzí. Poměrně detailně se věnuji procesu sjednocení Německa a především jednotlivým krokům kancléře Helmuta Kohla.

Poté následuje hlavní část práce. Nejdříve jsou uvedeny právní názory většinou německých autorů. Další část je věnována vztahům s Polskou republikou, především jak se utvářely při jednáních o polsko-německé smlouvě, která byla podepsána v roce 1991.

Jádro práce leží v kapitolách o vztazích k Československu, respektive České republice. Důležitým faktorem při formování vztahů byly organizace zastupující sudetské Němce, proto je jejich aktivitám věnován velký prostor. Je zde uveden posudek Felixe Ermacory i vzrušené parlamentní debaty při ratifikaci smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci.

Rozdělila jsem tuto část na situaci do ratifikace smluv a v případě Československa i do konce jeho trvání. Druhá část, po roce 1992, se Polsku věnuje jen okrajově. V případě České republiky ale debaty trvaly dál. Nosnou částí je proces jednání o česko-německé deklaraci. Je uveden právní názor Christiana Tomuschata nebo Ulricha Fasternatha.

Poslední nerozsáhlá kapitola je věnována sondě do německého deníku Frankfurter Allgemeine Zeitung počátku 90. let.

⁵ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992).

1. Situace v Německu do r. 1990

1.1 Od Postupimské konference k východním smlouvám

Když 7. května 1945 německý zástupce podepisoval bezpodmínečnou kapitulaci Německa, bylo jasné, že je nutné vybudovat v podstatě novou zemi. Období po skončení války se v Německu označuje jako „nultá hodina.“ Byla zničena nejen země, ale i národní vědomí a sebevědomí. Navíc byli celým světem obviněni z rozpoutání konfliktu.

Již před koncem války se několikrát sešli vedoucí představitelé antihitlerovské koalice. Americký prezident Franklin D. Roosevelt, britský premiér Winston Churchill a nejvyšší představitel SSSR Josif V. Stalin. Na svých setkání připravili předběžný plán, co bude s Německem po válce. „Politiku, plány, kroky a opatření pak zmíněné tři mocnosti a Francie konkretizovaly, rozvedly a rozpracovaly v Prohlášení o porážce Německa a převzetí svrchovanosti moci vládami čtyř velmocí z 5. června 1945 a zejména pak na Třístranné konferenci v Berlíně (Postupimi) 2. srpna 1945.“⁶

Toto setkání se konalo od 17. července do 2. srpna v Cecilienhofu u Postupimi. Účastnil se jí Stalin, Harry Truman, který nastoupil za zesnulého prezidenta Roosevelta a Churchill, kterého v průběhu nahradil nový ministerský předseda Richard Attlee. Závěrem byla vydána Zpráva o třístranné konferenci, kde byly uvedeny postupy a principy nového fungování Německa. Detaily a uvedením do praxe byla pověřena Rada ministrů zahraničí.

Komuniké bylo rozděleno do čtrnácti kapitol. Směrování Německa v nejbližších letech bylo uvedeno v kapitole tři, kde se praví: „Konference dospěla k dohodě o politických a hospodářských zásadách koordinační politiky spojenců vůči poraženému Německu v období spojenecké kontroly. (...) Německý militarismus a nacismus bude vykořeněn a spojenci budou nyní i v budoucnu provádět ve vzájemné dohodě jiná nutná opatření, která by zajistila, že Německo nebude již nikdy ohrožovat své sousedy nebo světový mír.“⁷

V dalších kapitolách jsou řešeny válečné reparační opatření týkající se loďstva, je zde řešeno také město Královec a přilehlá oblast či váleční zločinci. Otázka Polska,

⁶ *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*, sborník (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1995), 13.

⁷ Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně. in *Václav Kural et al., Studie o sudetoněmecké otázce*. (Praha:

kteřá mezi spojenci vyvolávala rozpory, byla vyřešena v deváté části, ke spokojenosti Stalina. Byl naplněn jeho plán, kdy se SSSR rozšířil o polská východní území, která byla Polsku kompenzována ziskem na západě. Jeho hranice byla posunuta až k řekám Odra a Nisa.

Otázka odsunu, která bude v budoucnu nejdiskutovanější částí celé Postupimské dohody, je uvedena v třinácté kapitole. „Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoli odsun musí být prováděn pořádaně a lidsky.“⁸

Ačkoliv Spojenci deklarovali úmysl jednat s Německem jako celkem, již brzy se ukázala rozdílnost jejich zájmů. Spojené státy a Velká Británie na straně jedné a Sovětský svaz na druhé spolu začali soupeřit v několika světových oblastech. To znamenalo počátek studené války. „V poraženém a obsazeném Německu se studená válka projevoval zvláště silně. Hospodářské sjednocení okupačních zón, navržené americkou vládou, jehož cílem bylo zlepšit zásobování obyvatelstva, posuzoval Sovětský svaz jako cílené opatření amerického hospodářského imperialismu...“⁹ Rozpory se zvětšily se schválením Marshallova plánu, na jehož základě poté v západních okupačních zónách Německa proběhla finanční reforma.

Postupem času se Američané a Brité shodli na vytvoření odděleného západoněmeckého státu. Později souhlasila i Francie. Schválením Základního zákona vznikla 24. května 1949 Spolková republika Německo.

Odpověď SSSR na sebe nenechala dlouho čekat. Jen o několik měsíců později, konkrétně 7. října 1949, byla schválena ústava, na jejímž základě se ustanovila Německá demokratická republika. Od této chvíle se, až na pár událostí, vyvíjely oba státy zcela rozdílně.

Spolková republika Německo počala budovat demokratické instituce a vedena prvním kancléřem Konradem Adenauerem se postupně začleňovala do západních struktur. Suverenita nového státu však byla zpočátku silně omezena. V dubnu 1949 byl vydán okupační statut, který v září vstoupil v platnost. Pro SRN znamenal zisk

Ústav mezinárodních vztahů, 1996), 152.

⁸ Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně. *Studie o sudetoněmecké otázce*, část 2. str. 159.

⁹ Helmut M Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999), 331.

zákonodárné, výkonné a soudní moci, ale některé oblasti byly stále pod kontrolou spojenců. Patřilo sem například demilitarizace, restituce nebo zahraniční záležitosti.

Adenauer od počátku usiloval o změnu okupačního statutu a svého cíle dosáhl 26. května 1952, kdy byla podepsána Smlouva o vztazích mezi Spolkovou republikou Německo a třemi mocnostmi. Zvaná také německá, generální nebo bonnská smlouva. „Podle této smlouvy, která mohla vstoupit v platnost pouze se smlouvou o Evropském obranném společenství, hned po ratifikaci skončí okupační statut a SRN se stává suverénním, kromě následujících zvláštních spojeneckých práv na 1) rozmístění jednotek a vyhlášení nouzového stavu, 2) Berlín, 3) rozhodnutí o konečném znovusjednocení Německa a mírovém uspořádání.“¹⁰

K ratifikaci smlouvy o EOS ale nikdy nedošlo, francouzský parlament ji odmítl. „Na londýnské konferenci (...) bylo pak rozhodnuto o přistoupení SRN k NATO, vytvoření Západoevropské unie a úpravě bonnské smlouvy, to vše bylo stvrzeno Pařížskými dohodami z 23. října 1954. Po ratifikaci těchto dohod vstoupila Generální smlouva v modifikované podobě v platnost 5. května 1955.“¹¹

Německá demokratická republika se utvářela podle direktiv z Moskvy, stejně jako další státy východního bloku. Sovětský svaz se oficiálně vzdal moci nad NDR. I zde si okupační moc ponechala určitá práva za účelem regulace celoněmeckých otázek (Prohlášení SSSR z 25. 3. 1954), kterých se však vzdala ve Smlouvě s NDR z 20. 9. 1955.¹²

Až do nástupu Willyho Brandta do úřadu kancléře SRN spolu oba německé celky neudržovaly normální diplomatické vztahy s právním základem. Brandt se snažil toto změnit a normalizovat vztahy s celým východním blokem. První smlouva byla podepsána přímo se SSSR, druhá poté s Polskem. Text byl podepsán v prosinci roku 1970. V prvním článku smlouvy obě strany shodně konstatují, že současné hraniční linie, jejíž průběh byl stanoven v kapitole IX usnesení postupimské konference, tvoří západní hranici Polské lidové republiky. Potvrzují také nedotknutelnost hranic a

¹⁰ Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000), 67.

¹¹ Helmut M Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999), 356.

¹² Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: ASPI, 2006), 141.

prohlašují, že nemají žádné vzájemné územní nároky a tyto nebudou uplatňovat ani v budoucnu.¹³

Smlouva mezi SRN a NDR byla podepsána v roce 1972. „Oba státy chtěly rozvíjet normální dobré sousedské vztahy na základě rovnoprávnosti, zavázaly se k respektování zákazu OSN použití síly, k respektování lidských práv a neporušitelnosti hranic. Územní výsost každého z obou států se omezovala na jeho státní území. Oba státy respektovaly svou nezávislost ve svých vnitřních a vnějších věcech. Žádný z obou států nemohl druhý stát mezinárodně zastupovat nebo jednat jeho jménem.“¹⁴

O dva roky později uzavřela Spolková republika smlouvu také s Československem. ČSSR šlo především o prohlášení neplatnosti mnichovské dohody. Toho bylo částečně dosaženo, v prvním článku smlouvy je prohlášena za nulitní, ovšem tento pojem je oběma státy vykládán jinak. Další části jsou podobné smlouvě s Polskem. Je také potvrzena neporušitelnost hranic a neexistence územních nároků.¹⁵ Na základě těchto smluv byly se státy východního bloku navázány běžné diplomatické vztahy, které se téměř neměnily až do počátku 90. let.

1.2 Sjednocení Německa

V polovině 80. let se státy východního bloku ocitly v těžké ekonomické i společenské krizi. V jednotlivých zemích se postupně formovaly skupiny odpůrců režimu. Největší úspěch měly v Polsku a Maďarsku, kde se změny postupně dávaly do pohybu. Na síle nabraly s nástupem Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu. Pod hesly glasnost' a perestrojka začala přestavba sovětské ekonomiky a také sovětské ideologie. Vedení Německé demokratické republiky nový směr odmítlo, ale společnost se postupně aktivizovala. NDR spoléhalo na zásah Sovětského svazu, ale Gorbačov v červenci prohlásil, že „každý národ má právo zvolit si společenskopolitický a ekonomický systém a státní řád,

¹³ Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Polskou lidovou republikou o normalizaci vzájemných vztazích. http://studena.valka.cz/smlouva_srn-plr_1970.htm (ověřeno 15.5.2013).

¹⁴ Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: ASPI, 2006), 142.

¹⁵ Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo, zákon č. 94/1974 Sb. <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=0&idBiblio=32777&fulltext=&nr=94~2F1974&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 15.5.2013).

který považuje za vhodný¹⁶, čímž zrušil Brežněvovu doktrínu, do té doby určující směr sovětské zahraniční politiky.

Situace v NDR se stala neudržitelnou v létě 1989, kdy byly otevřeny maďarsko-rakouské hranice. Východní Němci do Maďarska nepotřebovali cestovní povolení, hromadně tedy přes tuto zemi emigrovali na Západ. Další se pokoušeli dostat do SRN přes velvyslanectví v Praze, Varšavě nebo Berlíně. Pod tlakem situace se vedení NDR 9. listopadu 1989 rozhodlo k otevření hranic. Padla berlínská zeď a v následujících dnech se další lidé stěhovali na Západ.

Spolková republika Německo, v jejímž čele stál od roku 1982 kancléř Helmut Kohl, situaci v NDR bedlivě sledovala. Již den před pádem zdi nabídl Kohl NDR rozsáhlou hospodářskou pomoc, která ale byla podmíněna změnou režimu.

Po otevření hranic vedení komunistické strany uznalo, že je čas ke změně, 13. listopadu rezignovalo staré vedení a do čela byl zvolen Hans Modrow, který měl zemi dovést k prvním demokratickým volbám a začala jednání s opozicí u „kulatého stolu.“

Demokratizace Německé spolkové republiky a přání německého obyvatelstva o vytvoření jednotného státu byla sledována také na Západě. „Také Kohl tehdy prohlásil, že prolomení berlínské zdi bylo pro mnohé zahraniční pozorovatele „šokující“ a vzbudilo „oprávněné, pochopitelné obavy.“ Tehdy také zmínil, že jediní, kdo s tím neměli problém, a rozhodně podporovali vládu Spolkové republiky, byli Američané.“¹⁷

Na konci listopadu 1989 Kohl představil svůj desetibodový plán, jak by nyní měly pokračovat vztahy mezi oběma německými státy. Od propojení železnic, přes zavedení tržního hospodářství až ke sjednocení – vítězství státní jednoty Německa.¹⁸ Časový plán a přesnou podobu ale nechal otevřenou, protože byl stále vázán Generální smlouvou. „Francouzi a Britové se cítili dotčení tím, že Kohl nekonzultoval před zveřejněním plánu ani jednoho za spojenců v NATO, a znovu připomněli práva vítězných velmocí z druhé světové války, které ještě s ohledem na celé Německo přetrvávala.“¹⁹

¹⁶ Dagmar Moravcová, Jan Kreidl a Běla Plechanovová, *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-1999* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000), 9.

¹⁷ Ibid., 12.

¹⁸ Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000), 393.

¹⁹ Dagmar Moravcová, Jan Kreidl a Běla Plechanovová, *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-*

Oba německé státy byly také členy vojenských uskupení, SRN NATO a NDR Varšavské smlouvy. V únoru 1990 se konalo společné zasedání těchto vojenských uskupení, která skončilo dohodou o uspořádání tzv. „konference dva plus čtyři“ mezi oběma německými státy a čtyřmi vítěznými mocnostmi, na kterých bude rozhodnuto o konečné podobě sjednoceného Německa.²⁰

Kancléř Kohl tušil, že Gorbačov nebude nadšen myšlenkou členství sjednoceného Německa v NATO, ale Kohl varoval před naturalizací Německa, které se už po 1. sv. válce ukázalo chybou. Ve svém vlastním životopise uvádí rozhovor s Gorbačovem: „Sovětskému svazu jde o to, mít zajištěny zájmy vlastní bezpečnosti, Německo chce svrchovanost. V německém zájmu je najít takové řešení, které vyvolá důvěru na Východě i na Západě.“²¹ Gorbačov později s členstvím jednotného Německa souhlasil za zvláštních podmínek, které byly zakotveny ve smlouvě o sjednocení.

V březnu 1990 se v NDR konaly první demokratické volby, které vyhrála CDU s více jak čtyřiceti procenty hlasy. „Volební výsledky byly hodnoceny shodně v tom smyslu, že většina obyvatelstva hlasovala pro rychlé připojení ke Spolkové republice a pro zavedení německé marky.“²² Jednání s novou vládou byla okamžitě zahájena. V květnu byla podepsána smlouva o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie, která vstoupila v platnost 1. července. Ještě téhož měsíce začala jednání o definitivním a úplném sjednocení. Německo-německá smlouva o sjednocení byla podepsána 31. srpna 1990 a měla vstoupit v platnost říjnu.

Mezitím dále pokračovaly rozhovory zástupců obou německých států a čtyř mocností, ačkoliv francouzský prezident Mitterrand i britská premiérka Thatcher byli nejdříve proti sjednocení, nakonec došlo k dohodě. 12. září byla v Moskvě podepsána smlouva o úpravě německého sjednocení podle zásad mezinárodního práva. Jedním z nejdůležitějších bodů byla klauzule, podle které „až bude sjednocení dovršeno, budou tím zcela zrušena práva i odpovědnost čtyř mocností. Tím získává sjednocené Německo

1999 (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000), 13.

²⁰ Helmut M Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999), 461.

²¹ Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl - chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997), 187.

²² Helmut M Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999), 462.

v okamžiku svého sjednocení plnou a neomezenou svrchovanost.²³ Německo se dále zavázalo vzdát atomových, biologických a chemických zbraní, byla deklarována neporušitelnost hranice s Polskem, dokud bude na území NDR sovětská armáda nebudou tam rozmíst'ovány jednotky NATO a další.²⁴

Dne 3. října 1990, který byl poté vyhlášen státním svátkem, se oba německé státy spojily v jeden.

²³ Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl - chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997), 300.

²⁴ Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000), 434.

2. Postupimská dohoda v právním pojetí

Postupimská dohoda už v době svého vzniku budila pozornost mezi odbornou právníkou veřejností. O tom, zda svou formou je nebo není závaznou mezinárodní smlouvou a zda položila právní základ odsunu Němců a Maďarů se vedou spory dodnes. Zejména ve Spolkové republice nebyl od počátku názor jednotný a po sjednocení, kdy skončila veškerá práva spojenců z Postupimské dohody vyplývající, se diskuze výrazně omezila právě na odsun Němců a hraniční linie Odra-Nisa. K tomu, že diskuze není ukončena a stále má vliv na výroky některých politiků přispívá i aktivita různých vyhnaneckých organizací, kterým se budu věnovat později.

Názory jednotlivých významných nejen německých expertů na mezinárodní právo shrnuje ve svém článku právník Akademie věd ČR Josef Mrázek. V této stati cituje publikace, které byly zveřejněny již před sjednocením Německa, ale s nimiž se stále pracuje. Uvádí například protichůdné názory Němce B. Simma podle nějž "džentlmenské dohody mezi státníky, jako jsou Atlantická charta z roku 1942 nebo usnesení z Jalty a Postupimi, nezakládají žádné mezinárodněprávní závazky pro tyto státy, nýbrž jen morální závazek státníků, pokud z obsahu nebo okolností vyplývá, že chtěli převzít výlučně osobní závazek zasadit se o určité chování"²⁵ a britského právníka H. Lauterpachta, který zastává stanovisko, že „... oficiální prohlášení ve formě zprávy z konferencí podepsaná hlavami států nebo vlád a zakotvující dosažené dohody mohou být považována za právně závazná pro státy, o něž jde, v té míře, v jaké tyto dohody zahrnují určitá pravidla chování."²⁶ Odpůrci dohody také často poukazují na fakt, že dohoda nebyla podepsána žádným německým zástupcem a tudíž pro Německo není platná. Opomíjí tím ale skutečnost, že Spojenci po bezpodmínečné kapitulaci Třetí říše převzali nad Německem veškerou moc.

Otázky tykající se odsunu, který vyplýval ze XIII. článku Postupimské dohody hodnotili například už v roce 1950 pracovníci Institutu mezinárodního práva sídlícího v Bruselu. Podle většiny je právní význam Postupimské dohody nezpochybnitelný, ale v případě odsunu se jedná spíše o problém politický.

²⁵ Josef Mrázek, „K právní závaznosti Postupimské dohody“, *Hospodářské noviny*, 6.března 1996.

²⁶ Ibid. .

Názory na závaznost Postupimské dohody a její vliv na vnitřní poměry znovusjednoceného Německa shrnul v roce 1992 německý právní expert Dietrich Murswiek. Podle něj Postupimská dohoda byla *res inter alios acta* neboli gesto spojenců, které ale pro Německo nezakládá právní závaznost.²⁷ Určité obligace jsou ale na straně Velké Británie, USA, Sovětského svazu a Francie, ty byly poté zdůrazněny některými poválečnými smlouvami, jako například Pařížskými dohodami z roku 1954. Tyto závazky ale skončily, jak už bylo řečeno, podepsáním smlouvy o konečném uspořádání, známé tako jako tzv. smlouva 2+4.

Z dohody ale stále zůstaly některé problémy. A to především, již zmíněný, odsun německého obyvatelstva z Československa, Polska a Maďarska a s tím související hraniční linie Odra- Nisa a restituce majetku německého obyvatelstva v sovětské okupační zóně.

Zaměřím se nejprve na majetkové restituce. Rozhodnutí Ústavního spolkového soudu č. 8/1991 zakládá judikaturu, kterou je možné se řídit i v případech odsunutých. V souvislosti s podpisem smlouvy 2+4 ministři zahraničních věcí informovali vlády SSSR, Velké Británie, Francie a Spojených států, že součástí smlouvy o sjednocení je i společné prohlášení vlád Spolkové republiky a Německé demokratické republiky, „že již nelze zvrátit vyvlastnění provedená v letech 1945 až 1949 na základě práva, resp. Svrchovanosti okupační moci a vlády Sovětského svazu.“²⁸ Proti tomuto prohlášení byla podána ústavní stížnost, kterou soud projednával v roce 1991. Podle ní je toto prohlášení v rozporu s ustanovením Základního zákona (Ústava) SRN o ochraně vlastnictví a tudíž protiústavní.

Ve svém rozsudku z 23. dubna 1991 soud dospěl k těmto závěrům: „Ústava nevyžaduje, aby k nápravě vyvlastňovacích opatření cizí státní moci, která se Ústavou vázanému zákonodárci jeví jako nepřijatelná, byly vyvlastněné předměty vráceny a z hlediska Ústavy nelze namítat, že se vyvlastňovací opatření cizího státu, včetně konfiskací bez náhrady, pokládají v zásadě za účinná, pokud se týkají majetku na území

²⁷Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschland: Aspekte innen-, aussen- und wirtschaftspolitischer Beziehungen und Bindungen* (Berlin: Gebr. Mann, 1992), 48.

²⁸Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“, *Právník = The Lawyer = Le Juriste = Der Jurist = Jurist: teoretický časopis pro otázky státu a práva* 135, č. 1 (leden 1996): 32-46.

cizího státu.²⁹ Vláda SRN také poukazovala na to, že nezvratnost vyvlastnění z let 1945 až 1949 byla jednou z podmínek souhlasu Sovětského svazu s německým sjednocením. Ústavní soud se nevyjádřil pouze k případu z bývalé NDR, ale problém zevšeobecnil na jakékoliv konfiskační opatření cizího státu, rozsudek je tudíž všeobecně aplikovatelný.

²⁹ Rozsudek č. 8/1991, citováno podle Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“, *Právník = The Lawyer = Le Juriste = Der Jurist = Jurist: teoretický časopis pro otázky státu a práva* 135, č. 1 (leden 1996): 32-46.

3. Vztahy s Polskem

Dvě problematické otázky, odsun Němců z Polska a s tím související polsko-německá hranice měly velký vliv na formování postkomunistických vztahů obou zemí. V Postupimské dohodě byla otázka Polska řešena v článku č. IX. V tomto článku Spojenci souhlasí, aby bývalá německá území byla dána do správy Polska, až do konečného určení hranice. Tím mělo být podepsání mírové smlouvy, k čemuž ale nikdy nedošlo. Hranice byla následně potvrzena v roce 1950 smlouvou mezi Polskem a NDR a pak v roce 1970 také se Spolkovou republikou. V listopadu 1989 byl kancléř Kohl pozván na oficiální návštěvu Polska. Byl si vědom toho, jak důležitá tato návštěva bude, ale měl dojem, že jeho cesta není podporována celou německou politickou elitou. „Jinak jsem si tehdy nedovedl vysvětlit, proč stále šířili tvrzení, že považují západní hranici Polska za spornou. Pro Spolkovou republiku platila smlouva z roku 1970, dohodnutá ve Varšavě, a v ní stálo nedvojsmyslně, že vůči Polsku nemáme žádné územní nároky. Stálo tam však také jednoznačně, že spolková vláda a spolkový kancléř nejsou oprávněni k tomu, aby vyslovili konečné uznání polské hranice, doku nebude existovat celoněmecký svrchovaný stát.“³⁰

Na návštěvu odletěl 8. listopadu, svou návštěvu ale musel přerušit, protože v ten den vedení NDR zavedlo novou úpravu cestování. Symbolicky tedy spadla berlínská zeď. Když se za několik dní do Polska vrátil, situace již nebyla natolik příznivá. Události v Německu umocnily polské obavy ze silného sjednoceného Německa. Kohl polského prezidenta generála Wojciecha Jeruzelskiho ujistil, že jeho strach není na místě. Jako důkaz byla na konci návštěvy podepsána „78 bodová deklarace“, která obsahovala náčrt německo-polské spolupráce v dalších letech.

Na konci listopadu se však společné vztahy opět zhoršily. Kohl představil svůj desetibodový plán sjednocení Německa, kde však nebyla ani zmínka o německo-polských hranicích. Kancléř to stále odůvodňoval, že konečné rozhodnutí je nutné nechat na společný celoněmecký parlament.

Západní hranice Polska byla zařazena do jednání mezi Spojenci, Francií a oběma německými státy. Na toto naléhal Sovětský svaz, protože území bylo Polsku přiděleno jako náhrada za ztráty na východě a také Francie, které byla dlouholetým polským

³⁰ Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl - chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997), 88.

spojencem. Neméně aktivní byla polská diplomacie, která požadovala definitivní uznání hranic ještě před sjednocením a také účast na rozhovorech 2+4. Toho nakonec bylo dosaženo, požadavky byly plně podporovány čtyřmi velmocemi. Ve smlouvě o konečném uspořádání bylo řečeno, že budoucí suverénní stát definitivně uzná hranici na linii Odra-Nisa. Kohlova představa byla: „...sjednocené Německo by mělo uzavřít s Polskou lidovou republikou smlouvu o dobrém sousedství a přátelských vztazích, která by všestranně upravila budoucnost německo-polských vztahů. Tadeusz Mazowiecki (pozn. tehdejší polský premiér) trval naproti tomu na tom, aby po znovusjednocení byla napřed odděleně smlouva o hranici. Tato reakce, inspirována nedůvěrou, byla pro mne zklamáním, avšak respektoval jsem ji.“³¹

Proti smlouvám s Polskem se od počátku stavěla organizace zastupující odsunuté Němce – Svaz vyhnanců (Bund der Vertriebenen). Svaz byl založen v 50. letech a od počátku deklaroval svoji snahu o revizi poválečného uspořádání a odškodnění odsunutých lidí. Svoji činnost později zaměřil hlavně na Němce, kteří byli odsunuti ze západních částí současného Polska. Jeho problémem ale bylo, že Němci odsunuti z Polska byli rozptýlení po celé zemi. Nebyla proto možná taková koordinace ani jejich politický vliv nebyl v 90. letech již tak značný, jak později uvidíme u Sudetoněmeckého krajanského sdružení (SKS), které zastupovalo Němce z Československa. Ani pro samotné Němce nebyla v 90. letech otázka revize hranic na pořadu dne. Z výzkumu, který proběhl v březnu 1990 vyplynulo, že 83% západních a 85% východních Němců je pro konečné schválení hranice na linii Odra-Nisa.³² „V podpisové akci, kterou organizace vyhnanců uspořádaly proti záměru uzavřít s Polskem příslušné smlouvy, daly stěží dohromady 200 000 podpisů, což znamená, že se zúčastnil každý desátý ze dvou milionů údajných členů Svazů vyhnanců.“³³ Svaz vyhnanců poté spoléhal na parlamentní stranu CDU/CSU, které je patronátní stranou Sudetoněmeckého krajanského sdružení, ale proti smlouvě nakonec hlasovalo jen 31 poslanců této strany. Poslanci pravděpodobně uvažovali pragmaticky a toto hlasování jen potvrdilo výrok jednoho z německých diplomatů: „Vyhnanecké svazy nepředstavují žádný faktor, na

³¹ Ibid., 304.

³² Michael Wolffsohn, *Keine Angst vor Deutschland* (Erlang: Straube, 1990), 86.

³³ Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 147.

němž by spočívalo formulování politiky, ani faktor, který by jí bránil přijímat patřičná rozhodnutí.³⁴ Jak už bylo řečeno, SKS je možno považovat za výjimku.

Smlouva o nedotknutelnosti západní polské hranice byla nakonec podepsána 14. listopadu 1990 ministry zahraničí Hansem-Dietrichem Genschnerem a Krzysztofem Skubiszewskim. Státy také potvrdily, že vůči sobě nemají žádné územní požadavky. V roce 1991 pak byla podepsána smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. V ní byly zachyceny například práva německé menšiny v Polsku nebo plán na mládežnickou spolupráci. Několik občanů se ještě pokusilo smlouvy žalovat u Spolkového ústavního soudu, ale jejich žaloba byla odmítnuta.³⁵

³⁴ Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 148.

³⁵ *Ibid.*, 147.

4. Vztahy s Československem

Vztahy Spolkové republiky Německo a Československa se od počátku vyvíjely rozdílně než vztahy mezi SRN a jejím východním partnerem. Situace v Československu se začala měnit 17. listopadu. Tedy v době, kdy již padla berlínská zeď a proběhla důležitá návštěva kancléře Kohla v Polsku, kterou jsem již zmínila. Také mezinárodní pozice Polska byla jiná. Spojenci vždy byli garantem polského území a především Sovětský svaz se o tuto problematiku živě zajímal, neboť zpochybnění polských hranice tak, jak byly uzavřeny Postupimskou dohodou, by znamenalo i nejistotu západních hranice SSSR.

4.1 Sudetoněmecké krajanské sdružení

Transfer německého obyvatelstva byl stejně jako v polském případě založen na článku XIII Postupimské dohody o spořádaném odsunu německého obyvatelstva. Německé obyvatelstvo z Československa, takzvaní sudetští Němci, byli z velké části přesunuti do Bavorska. To jim umožnilo se mnohem lépe organizovat. Pro lepší pochopení situace v devadesátých letech je nutné podrobněji přiblížit zastřešující organizaci této komunity, kterou je Sudetoněmecké krajanské sdružení (SKS)

Od počátku příjezdu sudetských Němců do tehdejšího okupovaného Německa, se tvořily různé organizační skupiny na pomoc vysídlenců, později, když bylo v SRN umožněno tvořit spolky, dostávaly oficiální podobu. V sovětské zóně podobná možnost nebyla.

Jak už bylo zmíněno, jednou z důležitých organizací je Svaz vyhnanců (Bund der Vertriebene), který se ale zaměřuje na veškeré přesídlené Němce. Koncentrace sudetských Němců v Bavorsku jim umožnila vytvořit spolek, který se věnuje pouze jejich požadavkům – Sudetoněmecké krajanské sdružení. Činnost obou spolků je v podstatě identická, ale odehrává se mezi nimi boj o vliv a politickou přízeň.

SKS vzniklo jako zastřešující organizace několika spolků v roce 1950. Své cíle a názory společně s ostatními zformulovalo do Charty vyhnanců, která byla podepsána v srpnu 1950. V tomto dokumentu se zřikají pomsty a odplaty a deklarují svojí snahu na budování sjednocené svobodné Evropy. Na druhé straně zdůrazňují právo na domov, jako právo dané jim od Boha a požadují, aby toto právo bylo uskutečněno. Obrací se

také na národy světa, které musí poznat, „že osud německých, jakož onen všech vyhnanců je světovým problémem, jehož řešení vyžaduje nejvyšší mravní zodpovědnost a zavazuje k mohutnému výkonu.“³⁶

SKS úspěšně rozvíjelo svoji činnost a usilovalo o politický rozměr své organizace. Nejprve ve 20. bodech jasně formulovalo své cíle k nimž patří prosazování práva na vlast, návrat do ní a související právo na sebeurčení a požadují restituce nebo odpovídající náhradu za zkonfiskovaný majetek.³⁷ Poté se jim dostalo i politické podpory. Nejprve byla podepsána úmluva se Sociálně demokratickou stranou (SPD), která se přihlásila prakticky ke všem požadavkům SL.³⁸ Následovala dohoda s Křesťansko-sociální unií Bavorska (CSU). Strana akceptovala stejné požadavky jako SPD a navíc je rozšířila o uznání Sudetských Němců jako čtvrtý kmen Bavorska a vyhlášení patronátu Svobodného státu Bavorsko nad nimi.³⁹

Další činnost SKS se vyvíjela podle politické situace země. S jejich odporem se setkala „východní politika“ Williho Brandta. Hlavně proto, že při jednání o smlouvě s Československem v roce 1973 nezazněl ani jeden z jejich požadavků.

Příznivější situace pro ně nastala v okamžiku, kdy se k moci dostala koalice křesťanských stran CDU/CSU a kancléřem se stal Helmut Kohl. Jejich postupné sbližování vyvrcholilo účastí Kohla na 37. sudetoněmeckých dnech v Mnichově, kde prohlásil: „Svou návštěvou bych chtěl připomenout, že německý Spolkový sněm v roce 1950 hlasy všech demokratických stran vzal sudetské Němce v ochranu Spolkové republiky. (...) Vyhnání nemůže být posledním slovem v dějinách německo-slovanského sousedství.“⁴⁰ Rok 1989 s jeho mohutnými politickými změnami poté SKS pochopilo jako čas, kdy konečně může dojít k naplnění jejich požadavků.

³⁶ Charta německých vyhnanců. Bund der Vertriebenen.

<http://www.bund-der-vertriebenen.de/derbdv/charta-cs.php3> (ověřeno 15.5.2013).

³⁷ Ziele der Sudetendeutschen gemäß Satzung der Sudetendeutsche Landsmannschaft.

http://www.sudeten.de/cms/?Die_Sudetendeutsche_Landsmannschaft:Ziele (ověřeno 15.5.201).

³⁸ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 42.

³⁹ Ibid., 42.

⁴⁰ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 49.

Prvním významným, činem ve kterém SKS vidělo možné naplnění, byl osobní názor tehdejšího prezidentského kandidáta Václava Havla: „...myslím si, že jsme povinni se Němcům, kteří byli odsunuti po druhé světové válce, omluvit... K čemu se dopracují zákonodárny sbory, vláda, odborná komise, veřejnost, je druhá věc.“⁴¹

Na své slova poté Havel navázal státní návštěvou, při které se setkal i s německým prezidentem Richardem von Weizsäckerem a kancléřem Kohlem. Všichni tři státníci vyjádřili přání vybudovat fungující vztah.

Postupně se ale začaly objevovat značné rozdíly mezi postojem německé vlády k Polsku a k Československu. Jedním z významných momentů byla neúčast československé politické reprezentace při jednáních 2+4. Polsko o účast požádalo a bylo přizváno. Je však nutné dodat, že mělo podporu svého tradičního spojence Francie. Přitom podle poradce ministra zahraničních věcí Otty Kličky byla vhodná doba: „Na jednání byla konstelace příznivá pro potvrzení neplatnosti mnichovské dohody od samého počátku a pro potvrzení platnosti závěrů Postupimské dohody, včetně odsunu a doporučení sjednocenému Německu vyřídít naše reparace. O účast na jednání 2+4 ČSFR nepožádala...“⁴² Československo tak nedosáhlo zajištění neměnného stavu také ve smlouvách o konečném uspořádání Německa, jako Polsko v případě hraniční linie Odra-Nisa.

Stejně jako Polsko i Československo mělo snahu uzavřít s Německem mezistátní politickou smlouvu. V té době se už ale plně aktivizovalo SKS a její postoje v mnohém ovlivňovaly i spolkovou vládu. Václav Kural zastává názor, že k vyjasnění stanovisek československé vlády a SKS mělo dojít v listopadu roku 1990, kdy se premiér Marián Čalfa na oficiální návštěvě zastavil v Mnichově. Toto mělo být údajně reakcí na soukromé přání kancléře Helmuta Kohla, aby česká strana udělala vůči sudetským Němcům nějaké vstřícné gesto. Výsledek byl opačný. Čalfa předestřel návrh udělat za minulostí „tlustou čáru“, což mluvčí SKS Franz Neubauer rezolutně odmítl a vyrukoval se sudetoněmeckým pojetím historie. Čalfa toto pojetí neakceptoval a de facto odmítl se SKS jednat, když řekl, že SKS může své mínění přednést spolkové vládě.⁴³ V tom

⁴¹ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 130.

⁴² *Ibid.*, 165.

⁴³ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 4.

okamžiku započal spor o to, zda má SKS pravomoc vyjednávat s Prahou. „Soukromoprávní status krajanského sdružení a jeho regionální zakotvení v Bavorsku by při odpovídající vůli neměl být překážkou pro závazné rozhovory, na české straně však existují politické důvody pro to, aby SKS nebylo považováno za věrohodného adresáta morálních omluv: jeho po desetiletí provozovaná obrana Mnichovské dohody, odmítání zpracovat svou vlastní nacistickou minulost...“⁴⁴

Na počátku ledna 1991 bylo oznámeno zahájení jednání o česko-německé smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Mezi nejdiskutovanější otázky patřilo znovupotvrzení neplatnosti mnichovské dohody, zakotvení státních hranic a vyřešení majetkoprávních věcí. Své požadavky do smlouvy chtělo prosadit SKS. Jejich patron, stát Bavorsko, proto nechal za své peníze vypracovat posudek u známého experta na lidské a mezinárodní právo Rakušana Felixe Ermacory, kterým chtěl prokázat právní nárok na tyto požadavky,

4.2 Právní posudek Felixe Ermacory

Tvorba posudku probíhala ve stejné době jako jednání o česko-německé smlouvě a proto je v některých částech na text smlouvy odkazováno. Byl zveřejněn v květnu roku 1991 pod názvem Právní posudek o sudetoněmeckých otázkách (Rechtsgutachten über die sudetendeutschen Fragen).

Posudek je rozdělen na pět částí: zdůvodnění objednávky posudku a její předpoklady vzhledem k mezinárodnímu postavení Československa, právo na sebeurčení a právo na vlast, ochrana menšin a národních skupin, majetkoprávní a politické aspekty sudetoněmecké otázky a shrnutí a katalog požadavků.

V první části, což je vlastně takový obecný úvod, Ermacora uvádí, že dobrozdání je zpracováno na základě sjednocení Německa, hlavně kvůli smlouvě 2+4 o konečném předání moci nad Německem.⁴⁵ Je zde možno vidět jeho politický přístup k celému posudku. Což je jasné i v konstatování, že „vztahy mezi ČSFR a SRN se nemůžou

⁴⁴ Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in

Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5. (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.

⁴⁵ Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche* (München: Langen Müller, 1992), 27.

normalizovat, dokud nebudou vyřešeny otázky vyhnaných. Aby došlo k urovnání sporu, je nezbytná konzultace se zástupci vyhnaných.⁴⁶

Zcela také opomíjí některé historické události, které k odsunu vedly. Například problém podle něj není možné dávat do souvislosti s protektorátem. Podle něj jde o čistě československou věc, která ale nemá oporu v mezinárodním právu. Postupimská dohoda podle něj byla protiprávní a nyní již ani není platná, takže je možné, aby došlo k její revizi, ačkoliv se Spojenci ve smlouvě 2+4 vyjádřili o neměnnosti těchto usnesení. Snaží se argumentovat například Evropskou úmluvou o lidských právech. V době rozhodnutí o transferu ale tato dohoda neexistovala, navíc v ČR vstoupila v platnost až v roce 1993. A v žádném případě neplatí retrospektivně.⁴⁷

V další kapitole, v právu na sebeurčení, odkazuje na 14. bodů prezidenta Wilsona, jejichž provedení bylo sudetským Němcům upřeno. Dále operuje s tezí, že rozhodnutí o odsunu a odebrání občanství na základě dekretů a uplatňování kolektivní viny není možné. V Postupimské dohodě je ale pasáž, která hovoří o odsunu Němců z Československa. Ke splnění mezinárodních závazků bylo tedy nutné, aby došlo k úpravě občanství, neboť podle československé ústavy občan republiky nemohl být vyhoštěn. Dnes už nikdo nemůže být zbaven státního občanství proti své vůli, ale tato ustanovení také není možné použít retrospektivně. Zde také uvádí svůj postoj k Sudetům, polemizuje, zda to bylo v době vydávání dekretů československé území nebo ne.

Řeší zde také problém Mnichova, kde upozorňuje na rozdílné vnímání uznání nulity Mnichovské dohody německou a československou politickou i právní reprezentací, tak jak byla uvedena v Pražské smlouvě z roku 1973. Politická reprezentace Československa vnímala uznání nulity jako uznání *ex tunc*, tedy od počátku, na rozdíl od SRN, která ji chápala jako uznání *ex nunc*, tedy od určitého okamžiku, v tomto případě od okamžiku podepsání pražské smlouvy.

⁴⁶ Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche* (München: Langen Müller, 1992), 28.

⁴⁷ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=09/05/2012&CL=ENG> (ověřeno 15.5.2013).

V souvislosti s oprávněností majetkových nároků sudetských Němců se ovšem dostává do rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu spolkové republiky. Jak bylo řečeno v dříve zmíněném rozsudku, není možné uplatňovat nároky na tento konfiskovaný majetek. Podle Ermacory se ale jedná o rozsudek, který se týká výlučně německého okupovaného území a nemá právní závaznost pro sudetskou otázku. Ermacora si je vědom, že v době vypracování posudku, z důvodu platnosti konfiskačních dekretů prezidenta republiky není možné majetek navrátit. Požaduje tedy jejich zrušení.

V závěrečném shrnutí Ermacora kapituluje závěry a problémy, které je nutno řešit. Jak postupovat je shrnuto v deseti bodech jeho katalogu požadavků, kde patří k nejdůležitějším: prohlášení nulity a nicotnosti vyhnání, svoboda k vjezdu a nabývání majetku, zrušení konfiskačních dekretů z roku 1945, vytvoření nového soudního řízení pro návrat majetku nebo přiznání adekvátní náhrady. „Doporučení je, požádat Spolkovou vládu jako patronátní mocnost sudetských Němců, aby všechny vhodné otázky, které vyplývají z předkládaného komplexu otázek, byly smluvní cestou vyjasněny a vyřešeny. A to spolupůsobením patronátního státu Bavorsko a legitimního zastoupení sudetských Němců.“⁴⁸

4.3. Československo-německá smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci

Jedna z největších diskuzí při vzniku smlouvy se vedla o pasáž preambule „... Česká a Slovenská Federativní republika a Spolková republika Německo... vědomy si četných obětí, které si vyžádalo panování násilí, válka a vyhnání...“.⁴⁹ Panovaly obavy, které vyjádřil například člen Českého svazu bojovníků za svobodu Jakub Černín: „...mezi akty k takovému utrpení vedoucími je uvedeno „vyhnání“, jež, jak je známo, ztotožňují sudetoněmečtí činitelé a jejich podporovatelé ve vládních kruzích SRN s

⁴⁸ Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche* (München: Langen Müller, 1992), 221.

⁴⁹ Smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo a dobrém sousedství a přátelské spolupráci, zákon č. 521/1992 Sb.

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40295&fulltext=&nr=521~2F1992&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 15.5.2013).

odsunem německého obyvatelstva z našeho pohraničí. (...) Máme obavu, že slovo „vyhnání“ bez právního podkladu bude v budoucnosti vykládáno jako trestný čin a bude důvodem k revanši.“⁵⁰ Na tuto výtku reagovalo ministerstvo zahraničních věcí: „Pod pojmem vyhnání, který je v preambuli čs.-německé smlouvy použit bez specifikace, rozumíme jak vyhánění českého obyvatelstva po válce do té doby, než začal odsun podle postupimských dohod. Čs. Strana považuje organizovanou fázi rozhodnutí z Postupimi za odsun a ne za vyhnání.“⁵¹ Několik poslanců Federálního shromáždění ale stejně bylo slovem „vyhnání“ a jeho možnými konotacemi znepokojeno, a proto se rozhodli v listopadu 1991 s dotazem obrátit na představitele signatářských zemí Postupimské dohody a Francie: „... po bezpodmínečné kapitulaci nacistického Německa v roce 1945 rozhodly vítězné mocnosti v Postupimi, že příslušníci německé menšiny na území Československa, Polska a Maďarska budou přemístěni do Německa. Věříme, že toto rozhodnutí, které bylo začleněno do článku XIII postupimské dohody nebylo ze strany vítězných mocností chápáno jako msta... S velkým znepokojením proto sledujeme, jak nyní, po sjednocení Německa, se určité síly snaží rozhodnutí zpochybnit. (...)...vážený ministerský předseda, prosíme, abyste nám jménem Velké Británie, jako signatáře postupimské dohody (...), laskavě sdělil stanovisko Velké Británie k otázce legálnosti přesídlení německého obyvatelstva po skončení II. Světové války...“⁵²

Tento dopis byl zaslán i ministrovi zahraničních věcí Jiřímu Dienstbierovi, který jim v lednu odpověděl v rámci odpovědí na interpelace: „... se týká dopisu poslanců představitelům čtyř vítězných mocností z doby protifašistické koalice, který, jak uvádíte, byl motivován snahou odstranit pochybnosti o rozhodnutí postupimské konference provést vysídlení německého obyvatelstva... Chtěl bych Vám sdělit, že Vaše pochybnosti nesdílím. Postupimská dohoda byla politicky i morálně odůvodněna a platně uzavřena. Oprávněnost v ní uvedených opatření, včetně článku XIII, který se týká odsunu, byla potvrzena i článkem 107 Charty OSN. (...) Dle vyjádření spolkového kancléře Helmuta Kohla z 10. ledna bude parafovaný text podepsán bez jakýchkoli změn.“⁵³

⁵⁰ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 206.

⁵¹ *Ibid.*, 204.

⁵² *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 208.

⁵³ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1215.

Odpovědi od Velké Británie i USA se poslanci dočkali 26. února. Oba byly napsány ve velmi podobném duchu, státy shodně potvrzují, že v protokolu postupimské konference je uvedeno slovo odsun, který měl být organizován pořádaně a lidsky. Na druhou stranu odmítají komentovat pojmy, které se objeví v bilaterální smlouvě mezi SRN a ČSFR.⁵⁴

Smlouva byla podepsána na Pražském hradě 27. února 1992. Poté byla předána k ratifikaci národním parlamentům. Smlouva obsahuje 35 článků a jsou k ní připojeny dopisy autentického znění obou ministrů zahraničních věcí, že se smlouva nezabývá majetkovými otázkami. Text smlouvy je ve dvou původních vyhotoveních, každé v jazyce českém a německém, přičemž obě znění mají stejnou platnost.⁵⁵

K ratifikaci zaujalo SKS odmítavý postoj, ovšem při samotném hlasování nakonec většina poslanců jejich patronátní strany CSU hlasovala pro. Českými komentátory byl tento krok vysvětlen tím, že strana CSU je ve skutečnosti rozdělena na dvě frakce. Na tu, která se drží u moci v Bavorsku a druhou, která je partnerem CDU ve vládní koalici.⁵⁶ Tento postoj poté musel předseda Theo Weigel obhajovat: „Avšak stáli jsem před alternativou, buďto smlouvu odmítnout – aniž bychom jí tím mohli zabránit – nebo s ní ve své většině souhlasit, abychom touto cestou ve Spolkové radě prosadili usnesení, které odpovídá oprávněným žádostem Sudetoněmců.“⁵⁷ Toto usnesení vedle pozitiv obsahuje i rozvedení smlouvy, je tu opětovné označení vyhnání za bezpráví a návrh, že majetkové otázky by se měli řešit v rámci příprav vstupu ČSFR do evropských struktur.⁵⁸

Na toto usnesení reagovala československá strana důvodovou zprávou, kterou vláda připravila k projednání. Ve zprávě je znovu rekapitulován již několikrát řečený názor Federálního ministerstva zahraničních věcí: „Rozhodnutí o odsunu Němců z Polska, Maďarska a ČSR učinily vítězné velmoci v Postupimské dohodě z 2. srpna 1945 jménem mezinárodního společenství. Postupimská dohoda schválila i odsun prováděný

http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1215_00.htm (ověřeno 15.5.2013).

⁵⁴ *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 210.

⁵⁵ Text smlouvy. Čl. 35, 521/1992 Sb.

⁵⁶ Rudolf Hilf, Jaromír Boháč a Frank Boldt, „Na mír moc času nezbyvá“, *Respekt*, 12. října 2013.

⁵⁷ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 13.

⁵⁸ Důvodová zpráva DBT.

před jejím uzavřením, na jehož realizaci se vítězné velmoci rovněž podílely. Odsun měl být podle Postupimské dohody prováděn pořádaně a lidsky a v této podobě byl zcela legitimní. Při jeho realizaci však nepochybně docházelo, ať již v důsledku spravedlivého hněvu či přehmatů, k násilnostem, pro něž není ospravedlnění. Tyto excesy při realizaci odsunu, ke kterým docházelo zejména v jeho fázi do přijetí Postupimské dohody, tj. při tzv. divokém odsunu, jsou vyjádřeny slovem vyhnání". Pojem "vyhnání" však zahrnuje i vyhnání čs. občanů z čs. pohraničního území obsazeného po mnichovské dohodě Německem.⁵⁹

Dále je tam uvedena dohoda o uznání nulity Mnichovské dohody podle smlouvy z roku 1973. Je tam uvedena československá interpretace, která se opírá o právní úpravu vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969. Věnuje se i majetkovým otázkám: „Pokud by v budoucnu byly domnělé nároky sudetských Němců uplatněny prostřednictvím vlády SRN, ČSFR by proti nim uplatnila čs. reparační nároky, mnichovské škody a pohledávky nereparačního charakteru.“⁶⁰

Reakce Mnichova na sebe nenechala dlouho čekat. Tehdejší bavorský ministerský předseda Max Streibl ji označil za „úder do obličeje“. „Důvodová zpráva se snaží odvoláváním na Postupimskou dohodu legitimizovat vyhnání sudetských Němců, což nelze přijmout. (...) Z těchto a některých dalších důvodů říká Bavorsko ke smlouvě své „Ne“ tím spíše k československé důvodové zprávě. Tím se Sudetoněmeckému krajanskému sdružení dostalo významné pomoci od jeho patrona.“⁶¹ Smlouva však nakonec přes veškeré výhrady na československé i německé straně prošla parlamentním schválením a 14. září roku 1992 vstoupila v platnost.

⁵⁹ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1373. Důvodová zpráva.
http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1373_01.htm (ověřeno 15.5.2013).

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 14.

5. Situace po roce 1992

5.1 Polsko

Po podepsání polsko-německých smluv o státní hranici a o dobrém sousedství a přátelské spolupráci se napjaté vztahy mezi Německem a Polskou republikou zklidnily a státy nastoupily cestu spolupráce. Jejich rozhodnutí bylo čistě pragmatické. Velkou roli v tom hrály především ekonomické důvody. Polsko se svými téměř čtyřiceti milióny obyvatel patří k největším státům regionu a německé firmy vycítily ohromný spotřebitelský potenciál počátku 90. let. Stejně tak německá politická reprezentace nabyla dojmu, že stabilizovaná politická situace je dobrým základem pro trvalou spolupráci. Vliv na konsolidování přátelských vztahů mezi Polskem a Spolkovou republikou Německo měla také klesající aktivita Svazu vyhnanců a jeho vliv na německou politickou scénu.

Oba státy se zaměřily především na podporu národnostních menšin, které žily na území sousedního státu, ale tato podpora měla jasně stanovené hranice. Především podpora Němců v Polsku byla zpočátku dost opatrná. Německo totiž nechtělo zavdávat polské společnosti záminku ke strachu a případným akcím proti menšině. Dalším důležitým prvkem byla také snaha Polska zahájit přístupové rozhovory s Evropskou Unií, kde Německo Polsku přislíbilo svou podporu. Německo si stále více bylo vědomo profilace Polska jako vlivné síly ve střední a východní Evropě, což potvrdila slova předsedkyně Spolkového sněmu Rity Süssmuthové, že „Varšava je pro východní sousedy Polska nejdůležitějším pojitkem se západem.“⁶² Polsko tedy mělo možnost stát se pro Německo „mostem“ na cestě k východním státům.

5.2 Česká republika

5.2.1 Politické diskuze

S Československem se vzájemné vztahy na tak dobrou cestu jako s Polskem nevydaly. Mělo to několik příčin. Jednou z nich byla tehdejší politická situace v Československu. V červnu 1992 proběhly volby do Federálního shromáždění. Vítězové

⁶² Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 159.

voleb v Čechách a na Slovensku se nedokázali shodnout na dalším fungování společného státu a zbytek roku 1992 směřoval k zániku společného státu k 31. prosinci téhož roku. Je tedy jasné, že politická reprezentace končícího státu měla jen málo času na to, aby se věnovala zahraniční politice. Nejdůležitější bylo dohodnout se na věcech týkající se nového státu jako bylo dělení majetku či vytvoření nové ústavy. V zahraniční politice poté bylo nutné rozhodnout, jak to bude s nástupnictvím obou států v mezinárodních organizacích. O většinu členství musela Česká a Slovenská republika znovu žádat. Co se týká československo-německé smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci Česká i Slovenská republika do ní sukcedovaly, takže zůstala nadále platná. Bonn samozřejmě rozdělení československé federace sledoval. Vyvaroval se ale jakýchkoliv zásahů či komentářů procesu.

Rozpad Československa znamenal „vodu na mlýn“ Sudetoněmeckému krajanskému sdružení. Podle nich rozpad jen potvrdil, že Československo bylo od počátku umělou konstrukcí s nestabilním základem, která napáchala ve střední Evropě spoustu zla. „Konec čechoslovakismu se tak stal ve strategii sudetoněmecké politiky po rozpadu sovětského impéria dílčím mezníkem nemalého významu: po něm tato politika kalkuloval už jen s oslabeným českým protivníkem – s tím, že si na něm bude moci vynutit větší povolnost vůči svým požadavkům.“⁶³

Je na místě vysvětlit proč vyhnanecké svazy, především Sudetoněmecké krajanské sdružení, zaměřily své požadavky na Českou republiku a v té souvislosti zmínit rozdíl v jejich politickém programu vůči ČR a Polsku. Tento rozdíl je dán především historicky. Němci, kteří byli odsunutí z Polska o své domovy přišli v rámci posunutí hranic. Svůj majetek tedy ztratili, protože stát, kde až doposud žili, v podstatě zanikl. Posunem hranic se Německo stalo Polskem, kde žila německá menšina. Tady je rozdíl oproti Československu. Sudetští Němci žili na historickém území České koruny od středověku. Byli součástí Československé republiky vytvořené po první světové válce. K jejich odsunu bylo zapotřebí také upravit dekrety jejich občanství, protože nebylo možné transferovat občana Československé republiky. Proto je koncepce sudetských Němců, zastupovaných SKS postavena nejen na finančním odškodnění, ale

⁶³ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 15.

objevuje se i „právo na vlast a domov“.⁶⁴ V jejich případě totiž stát, kde se narodili oni sami nebo jejich předci, stále existuje.

Vztah nové republiky k Německu formuloval český ministr zahraničí Josef Zieleniec ve vládní koncepci zahraniční republiky v dubnu 1993: „Česko-německý vztah byl a zůstává asymetrický. Německo se podílí velkou měrou na českém zahraničním obchodě a na investicích do hospodářství. Pro Němce mají vztahy k České republice dílčí význam, ale přesto nabývají na důležitosti. (...) Česko-německé vztahy je třeba orientovat do budoucnosti a zaměřit na problémy, které nás spojují, nikoliv rozdělují. (...) Ve vztahu k požadavkům Sudetoněmeckého krajanského sdružení česká vláda nepřipustí posun zákonem stanovené hranice pro restituce a možnost usazování cizích státních příslušníků na území České republiky bude vázat na naše členství v Evropských společenstvích.“⁶⁵

Český ministr zahraničí sice vyjádřil přání, aby vztah již nezatěžovalo dědictví minulosti, toto se mu však nesplnilo. Sudetoněmecké krajanské sdružení stále chtělo dosáhnout uskutečnění jednání s českou politickou reprezentací. „Přímé jednání s Prahou mělo sudetoněmeckou zájmovou organizaci povznést na pozici rovnoprávného partnera vlády českého státu. Proto SKS nabízel různé formy jednání na nejvyšší úrovni, ať už v podobě „kulatých stolů“, jednání politických delegací nebo společných komisí.“⁶⁶ Česká strana tyto náměty odmítala, ale stále častěji se objevovaly požadavky řešit problém se spolkovou vládou. Kancléř Kohl ale nejevilo zvláštní zájem, stejně tak ministr zahraničí Klaus Kinkel.

Posun v česko-německých vztazích přinesl projev prezidenta Václava Havla v únoru 1995: „Češi a Němci na cestě k dobrému sousedství“. Havel v projevu vyjádřil názor, že vina je na obou stranách, ale je třeba nechat minulost, protože tam není budoucnost. Nejdůležitější podle Havla byla nutnost dialogu: „Tak, jako by měl skončit čas omluv a zaslání účtů za minulost a začít čas věcné rozpravy o ní, měl by skončit i

⁶⁴ Samuel Salzborn, *Heimatrecht und Volkstumkampf: aussenpolitische Konzepte der Vertriebenverbände und ihre praktische Umsetzung* (Hannover: Offizin, 2001), 105.

⁶⁵ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. 8. Schůze, 21. dubna 1993.

<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/008schuz/s008019.htm#r9> (ověřeno 15.5.2013).

⁶⁶ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 16.

čas monologů a osamělých výkřiků a začít čas dialogů.“⁶⁷ Zatímco v Čechách se projev setkal s úspěchem, jinak tomu bylo ve Spolkové republice. Ministr zahraničí Kinkel vyjádřil zklamání nad pasážemi týkající se odškodnění sudetských Němců. Toto prohlášení pochvalně přijal SKS. Jeho mluvčí Franz Neubauer konstatoval, že vláda se tímto sblížila se stanovisky SKS. Střízlivější v těchto úvahách byl nový bavorský premiér Edmund Stoiber, který sice podporoval SKS, ale na druhé straně se omluvně vyjádřil k nacistické minulosti sudetských Němců. Vyzval také k řešení: „způsobem pro obě strany přijatelným, které by mělo být vyjádřeno usnesením obou parlamentů, německého a českého.“⁶⁸

5.2.2 Právní posudek Christiana Tomuschata

V této době, tedy v první polovině roku 1995 začala jednání o česko-německé deklaraci, která stejně jako jednání o smlouvě neprobíhala lehce. Opět se mluvilo o „konečné čáře“ za minulostí a o právním pojetí Postupimské dohody a z její údajné neplatnosti plynoucí majetkové nároky. K této otázce si nechala část poslanců Spojenectví 90/Zelení vypracovat právní posudek. Jeho autorem byl Christian Tomuschat, profesor mezinárodního práva veřejného na Humboldtově univerzitě. Otázka, kterou měl posudek zodpovědět byla „zda sudetským Němcům vyhnaným po roce 1945 z jejich vlasti přísluší na základě vyhnání a s ním spojené konfiskace jejich majetkových statků nějaké právní nároky vůči České republice, vůči jednotlivým osobám v České republice nebo vůči Spolkové republice Německo a jakého druhu případně tyto právní nároky jsou.“⁶⁹

⁶⁷ *Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997* (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997), 33.

⁶⁸ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 20.

⁶⁹ Václav Pavlíček a Radovan Suchánek, „O některých otázkách majetkových nároků v česko-německých vztazích“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 111.

Autor dospěl k závěrům, že „vyhnání nebylo v souladu s již v roce 1945 platným mezinárodním právem.“⁷⁰ Komentář k posudku Václava Pavlíčka a Radovana Suchánka shrnuje Tomuschatovy závěry. Tomuschat konstatuje, že žádná norma není tak silně zakotvena v mezinárodním právu, jako nemožnost založit závazky pro třetí státy. Je tedy právně nemožné, že by „částečné smluvní prvky postupimských usnesení“ zakládaly jako smlouva pro Německo právní závazky a že by Československu vůči Německu zjednávala právní titul. Proto SRN právní účinek postupimských usnesení nikdy neuznala. Tomuschat ale dovozuje právo zkonfiskovat majetek na jiných ustanoveních. Proto v této otázce dochází k závěru, že postiženým vyhnancům nepřisluší žádné individuální nároky. Na konec Tomuschat přidává spíše osobní názor, že vláda SRN je jako primární zástupce zahraniční politiky zavázána zájmu všeho německého lidu, proto nesmí svou politiku vůči ČR činit závislou pouze na zájmech sudetských Němců. Připomíná také preambuli Základního zákona, kde je vyjádřené heslo, že německý lid chce „sloužit jako rovnoprávný člen sjednocené Evropy světovému míru.“⁷¹

Po tomto posudku bylo také podle Spolkového sněmu možné se zřici nároků sudetských Němců a konečně odstranit všechny překážky, které ještě bránily uzavření deklarace.⁷² Koncem roku již bylo dohodnuté předběžné znění deklarace. Jeho podepsání ale zabránil výrok Klause Kinkela v rozhovoru pro německý deník *Frankfurter Allgemeine Zeitung* z 18. ledna 1996, kdy prohlásil: „Mám povinnost bezpráví na sudetských Němcích vnést do deklarace. (...) Praha zřejmě setrvává s odvoláním na Postupimskou dohodu na termínu „nucené vysídlení“. Podle německého pojetí Postupimské dohoda neznamená právní uznání vyhnání, nýbrž byla jen politickým prohlášením.“⁷³

Je zajímavé zmínit také názor odborníka na mezinárodní právo Ulricha Fastenratha, který vyjádřil ve svém článku ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung* v březnu stejného roku, a který vlastně podporuje prohlášení Klause Kinkela. Podle Fastenratha

⁷⁰ Ibid., 118.

⁷¹ Ibid., 122.

⁷² Hans Monath, „Jetzt ist Kohl gefragt, Bündnisgrüne legen Gutachten zum Vermögen der Sudetendeutschen vor“, *Die Tageszeitung*, 21. prosince 1995.

⁷³ Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997 (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997), 68.

při posuzování mezinárodních dokumentů nejsou důležité názvy textů, ale záleží na vůli zúčastněných států. U Postupimské dohody není možné jasně určit, jaký je to dokument, protože je příliš heterogenní. Některá oddíly právní závaznost mají, například ustanovení o zřízení Rady ministrů zahraničí, o kontrolním systému, o reparacích či o polské západní hranici. Také schválení odsunu německého obyvatelstva z Polska, Maďarska a Československa může mít právní význam. Proti mezinárodní závaznosti hovoří hlavně pozdější okolnosti. Smlouvy nikdy nebyly ratifikovány národními parlamenty zúčastněných států. Stejně jako Tomuschat také zdůrazňuje nemožnost vázat dohodou stát, který se dohody neúčastní. A protože Německo se dohody neúčastnilo ani k ní později nepřistoupilo, není Spolková republika smlouvou vázána. Ovšem uznává, že tento německý názor nebyl ostatními velmocemi sdílen.⁷⁴

Česká strana se proti tomuto ohradila a trvala na platnosti dohody z Postupimi. V tomto duchu se opět vyjádřili také signatáři Postupimské dohody. Spojení státy americké uvedly: „Rozhodnutí přijatá v Postupimi vládami USA, Velké Británie a tehdejšího SSSR v červenci a srpnu 1945 se platně opírala o mezinárodní právo. Závěry konference byly od té doby mnohokrát potvrzeny v různých multilaterálních i bilaterálních souvislostech. (...) Závěry Postupimské konference jsou historickým faktem a USA nepochybují o tom, že žádný stát si nepřije jejich zpochybnění.“⁷⁵

5.2.3 Česko – německá deklaráce

Nakonec byla i tato překážka překonána a deklaráce byla 21. ledna podepsána zástupci vlád Václavem Klausem a Josefem Zieliencem a Helmutem Kohlem a Klausem Kinkelem.

V deklaraci německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, podíl na rozbití Československa a vyjadřuje lítost nad oběťmi nacionálněsocialistického režimu. Česká strana lituje poválečného vyhánění a zejména excesů, které se v té době udály. V článku IV je potom vyjádřena „konečná čára“: „Obě strany se shodují v tom, že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucnosti. Právě proto, že si zůstávají vědomy tragických kapitol svých

⁷⁴ Ulrich Fastenrath, „Wen bindet das Potsdamer Abkommen?“, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20. Března 1996.

⁷⁵ Ibid. Str. 44.

dějin, jsou rozhodnuty nadále dávat při utváření svých vztahů přednost dorozumění a vzájemné shodě, přičemž každá strana zůstává vázána svým právním řádem a respektuje, že druhá strana má jiný právní názor. Obě strany proto prohlašují, že nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.⁷⁶

Václav Kural ale varoval před přílišným nadšením ze smlouvy. Podle něj je nutné být obezřetný. Zvláště to platí u pasáže, že každá strana má svůj právní názor. To se týká například pasáže bodu III, kde je v německém překladu použito slovo Unrecht, což znamená bezpráví či křivdu. Kancléř Kohl tento výklad použil při hlasování o ratifikaci ve Spolkovém sněmu, kdy řekl, že česká strana poprvé označuje vyhnání za bezpráví. Což není pravda.⁷⁷

Neméně závažné je to, že je možný dvojitý význam i ve výkladu Postupimské dohody. Přestože německá strana nepovažuje dohodu za závaznou, pravděpodobně se již nebude snažit ji zpochybnit, také s ohledem na její znovupotvrzení signatáři.

S deklarací samozřejmě nesouhlasilo SKS. A opět vyjádřilo své požadavky v nezměněné podobě. Ještě před popisem deklarace se totiž snažilo přesvědčit politiky, aby do dokumentu prosadili jejich požadavky, ale nebyli úspěšní. Jejich nesouhlas pak byl jen důsledkem tohoto neúspěchu.

Deklaraci i na české straně provázely mohutné parlamentní debaty. Proti byla komunistická strana a také někteří zástupci levice. Stejně tak česká veřejnost nebyla přesvědčena o jejím významu, jen 35% Čechů věřilo, že by deklarace mohla přispět ke zlepšení česko-německých vztahů.⁷⁸

Sudetoněmecké krajanské sdružení poté zaměřilo svou pozornost na boj proti dekretům prezidenta republiky z let 1940-1945, tzv. Benešovým dekretům. Jejich zrušením SKS podmiňovalo vstup České republiky do Evropské Unie. Po změně

⁷⁶ Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji.

<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/usneseni/u0221.htm> (ověřeno 15.5.2013).

⁷⁷ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 23.

⁷⁸ Mladá Fronta Dnes 21.ledna 1997. Citováno podle Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in *Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5.* (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.

vládnoucí garnitury v Německu v roce 1998 ale SKS přišlo o svůj vliv na německou politickou scénu a postupně se stalo okrajovou zájmovou skupinou.

6. Sonda do Frankfurter Allgemeine Zeitung

Jak byla celá situace s Postupimskou dohodou vnímána veřejností, můžeme lépe pochopit, pokud alespoň částečně nahlédneme do německého tisku. Sledované období je od zbourání Berlínské do ratifikace československo-německé smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Tisk měl v 90. letech jednu z největších možností jak ovlivnit veřejné mínění. Již při základním projití nejrespektovanějšího německého deníku Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) je jasné, že na rozdíl od Československa či Polska, kde vztahy se Spolkovou republikou vyplňovaly přední stránky novin, téma vztahu se sousedními státy tak populární nebylo. Je nezbytné ale upozornit na jednu důležitou věc. Ve článcích se vždy o sudetských Němcích nebo o Němcích z Polska mluví jako o „vyhnancích“ (Vertriebene).

Je to celkem pochopitelné vzhledem k politické situaci, které především v roce 1990 v Německu panovala. Přední stránky novin plnila setkání čelních představitelů obou německých států, v průběhu roku poté průběh jednání s představiteli Spojených států Amerických, Sovětského svazu, Velké Británie a Francie. Po zahájení rozhovorů 2+4 začal v Polsku panovat neklid a země, jak již bylo popsáno, požádala o zapojení do rozhovorů. V tomto okamžiku se v novinách objevovaly první zmínky o Postupimské dohodě a jaké následky z ní pro Německo v té době ještě plynuly.

V článcích se objevují názory politiků i právních teoretiků. Nejvíce se mluví o znovunabytí suverenity Německa, jejíž kousek Spolkové republiky stále chyběl. Dále je také velmi vyzdvihován helsinský proces, hlavně ve spojitosti s Německou demokratickou republikou. O východních státech se kromě Polska píše jen málo, většinou čistě informační články o formování nových vládnoucích garnitur.

Po sjednocení, v době probíhajících rozhovorů o polsko-německé smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, bylo Polsko ve FAZ zmiňováno častěji, především ve formě komentářů. Objevuje se například názor, že pro Helmuta Kohla je důležitější evropská jednota než nacionální otázka.⁷⁹ Na tento názor navazuje článek, kde jsou vyzdvihována především práva německé menšiny žijící v Polsku. Nyní je také mnohem podrobněji informováno o problémech, které se při vyjednávání objevily. Tedy jak budou formulována, již zmíněná menšinová práva a také výhrady CSU. O vyhnancích, je v rozsáhlém článku pouze jeden malý odstavec.

⁷⁹ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2. května 1991.

Kritika polsko-německé smlouvy i připravované československo-německé smlouvy je omezena na několikařádkový text Herberta Czaji, tehdejšího předsedy Svazu vyhnanců.

Objevuje se tu také zajímavý, a v německém prostoru nečastý názor, že vyhnání je morální dluh, který ale nevytvořilo Československo z vlastní vůle, ale jen se řídilo ustanoveními Postupimské konference.

Při vyjednávání se ve FAZ objevuje článek Alexandra Dubčeka, ve kterém upozorňuje, že pokud se v době projednávání smlouvy začne mluvit o Sudetech, k blízkému konci to rozhodně nepovede.

Tento text ale patří k ojedinělým projevům. Při vytváření československo-německé smlouvy se mluvilo hlavně o historickém pozadí, nejvíce o mnichovské dohodě. Jakékoliv vyjádření Sudetoněmeckého krajanského sdružení chybí.⁸⁰ O schválení je informováno, je uveden Havlův projev při této příležitosti. I tak je ale o celé smlouvě informováno velmi sporadicky, neboť v Německu v té době probíhala vládní krize, proto Frankfurter Allgemeine Zeitung psal především o ní.

Zcela opačná situace panovala v Československu, kde vztahy s Německem byly jedny z nejsledovanějších. Jak už bylo napsáno, bouřlivá debata probíhala na parlamentním poli, ale nejen tam. I ve veřejném mínění se k problematice vyjadřovalo spousta osobností politicky i kulturně činných. Zde byla škála názorů mnohem širší než v Německu. Někteří se za odsun omluvili (Václav Havel), jiní takové gesto odmítali. Především Svazy bojovníků za svobodu, ale i prostí občané.⁸¹ Našli se ale i tací, kteří situaci viděli realisticky, uznali chybu na obou stranách a byli schopní situaci analyzovat.⁸²

⁸⁰ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 28. února 1992.

⁸¹ Pan A. Smrčka pořádal petiční akci jako nesouhlas s omluvou za vysídlení Němců.

⁸² Rudolf Hilf, Jaromír Boháč a Frank Boldt, „Na mír moc času nezbývá“, *Respekt*, 12. října 2013.

Závěr

Jak bylo řečeno v úvodu, cíle jsem si vytyčila dva. Prvním bylo zmapování právní diskuze v Německu. Jak vyplynulo z textu, Postupimská dohoda dodnes nebyla jasně zařazena mezi mezinárodní smlouvy. Jak je uvedeno v argumentech několika odborníků, především německých, je těžké určit, zda signatáři dohody tímto textem mohli zavázat Německo či nikoliv. Protože ale i v roce 1989 po pádu komunismu si Německo neurčilo svůj osud samo, ale čekalo na souhlasné rozhodnutí velmocí, je možné říct, že ačkoliv na závaznost Postupimské dohody neexistuje právní odpověď, praxi nám určila historie.

Druhým bodem mého zájmu bylo zjistit, jakou roli hrála Postupimská dohoda ve formování vztahů Německa s Polskem a Československem. V první kapitole jsem psala, že pro Poláky byla důležitá nejen kapitola odsunu, ale především potvrzení jejich stávajících hranic na linii Odra-Nisa. Helmut Kohl věděl, že Polsko má za sebou podporu Francie a Sovětského svazu, ale ani on sám neměl v úmyslu hranice měnit. Na začátku ale svoji vůli nevyjádřil tak jasně, především kvůli názorovým rozdílům ve své straně. Po smluvním potvrzení polské západní hraniční čáry a po podepsání smlouvy o dobrém sousedství se německo-polské vztahy, alespoň na nejvyšší úrovni, srovnaly a začaly úspěšně rozvíjet.

Jak už bylo v textu mnohokrát řečeno, situace s Československem byla složitější. Čeští politici i právníci vidí v Postupimské dohodě základ pro odsunutí sudetských Němců. Protože ale Německo několikrát platnost dohody zpochybnilo, vzájemné vztahy byly zpočátku nedůvěřivé. Svou roli v tom hrály i politické vazby Sudetoněmeckého krajanského sdružení na vládnoucí koalici. Čeští politici této organizaci nedůvěřovali a tato nedůvěra několikrát ovlivnila i vyjednávání na oficiální úrovni. Ačkoliv Československo stejně jako Polsko podepsalo smlouvu o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, vztahy zůstaly napjaté.

Především majetkové otázky zůstaly nedořešené, stejně tak SKS nepolevovalo ve svém tlaku na vládnoucí strany. Až po třech letech byla nalezena vůle usednout opět k jednacímu stolu. Přes některá nejasná prohlášení vládních představitelů o platnosti Postupimské dohody, ale nakonec došlo ke konsenzu. Vliv na to určitě mělo i prohlášení signatářů dohody, že smlouvu považují za platnou.

Postupimské dohoda vliv na formování vztahů mezi Polskem a Československem, později Českou republikou měla. Bylo to dáno sjednocením

Německa, které sousední státy zpočátku znervózňovalo, neboť se objevily hlasy, aby znovusjednocený stát nechtěl revidovat následky druhé světové války. Německo ale svou politikou dosáhlo uzavření dokumentů, které oba střeoevropské státy ujistily o neměnnosti současného stavu, který byl zformulován po druhé světové válce právě v Postupimské dohodě.

Summary

The thesis tells about a document that settled the face of the Central Europe after the World War II. The thesis is divided into two main parts. The first one deals with the legal base of the Potsdam treaty. Especially, if it could be considered a valid international contract and if other obligations for Germany might arise from it or not.

The other part discusses the influence of the Potsdam treaty on formation of relations among Germany, Poland and Czechoslovakia, respectively the Czech Republic.

Particularly the statement about a change of a frontier and its consolidation on a Odra-Nisa line was crucial for Poland. In relation to Czechoslovakia the most interesting is Article XIII, which describes a proper expulsion of inhabitants of German nationality.

Poland was very active on the field of diplomacy since the intention to reunification of Germany occurred. It was successful as its requirements were implemented to the final settlement treaty and it also managed to conclude a bilateral agreement with Germany soon.

The situation of Czechoslovakia was more difficult. Germans from Czechoslovakia established Sudeten German Homeland Association (SGHA) in Germany which started to claim various requirements to Czechoslovakia after the reunification. SGHA at least partly gained the political support as well. Even though an agreement about Good Neighbourhood and Friendly Cooperation between Czechoslovakia and Germany was signed, a distrust in relations continued. The situation was improved five years later after signature of this agreement when political representations of both countries agreed on Czech-German declaration.

The Potsdam treaty certainly had an impact on relations between Poland and Czechoslovakia, later the Czech Republic. The reason was reunification of Germany - at the beginning making neighbouring countries nervous because of a fear so that the reunified country didn't want to correct consequences of WWII. Germany and its politics reached conclusion of both documents that both Central European countries ensured about unchangeability of the current state that had been formed in the Potsdam treaty after WWII.

Bibliografie

Knihy

1. Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl – chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997). 334 s.
2. Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche*. (München: Langen Müller, 1992). 284 s.
3. Eva Hahnová, *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí*. (Ústí nad Labem: Albis International, Ústí nad Labem, 1999). 377 s.
4. Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). 284 s.
5. Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld, eds., *Handbuch zur deutschen Einheit* (Frankfurt am Main, Campus: 1993) 799 s.
6. Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II*. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 7-26.
7. Václav Kural, „Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945 – 1989“, in Václav Kural et al., *Studie o sudetoněmecké otázce*. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996). 231 s.
8. Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000). 644 s.
9. Dagmar Moravcová, Jan Kreidl a Běla Plechanovová, *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-1999*. (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000). 182 s.
10. Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschlands: Aspekte innen-, aussen- und wirtschaftspolitischer Beziehungen und Bindungen* (Berlin: Gebr. Mann. 1992). 203 s.
11. Helmut M. Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999). 603 s.
12. Václav Pavlíček a Radovan Suchánek, „O některých otázkách majetkových nároků v česko-německých vztazích“, in *Krajanské organizace sudetských*

- Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 75-128.
13. Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in *Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5.* (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.
 14. Samuel Salzborn, *Heumatrecht und Volkstumkampf: aussenpolitische Konzepte der Vertriebenverbände und ihre praktische Umsetzung* (Hannover: Offizin, 2001). 304 s.
 15. Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: ASPI, 2006). 417 s.
 16. Jaroslav Valenta, „Odsun Němců z Polska. Současná historiografie, stanoviska a diskuze“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 31-64.
 17. Michael Wolffsohn, *Keine Angst vor Deutschland* (Erlange: Straube, 1990). 240 s.
 18. *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci. (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha, Erika: 1992). 227 s.
 19. *Právní aspekty odsunu sudetských Němců: sborník* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1995). 84 s.
 20. *Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997* (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997). 72 s.

Odborné časopisy

1. Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“, *Právník = The Lawyer = Le Juriste = Der Jurist = Jurist: teoretický časopis pro otázky státu a práva* 135, č. 1 (leden 1996), s. 32-46.

Noviny či společenské časopisy

1. Josef Mrázek, „K právní závaznosti Postupimské dohody“, *Hospodářské noviny*, 6.března 1996.
2. Rudolf Hilf, Jaromír Boháč a Frank Boldt, „Na mír moc času nezbyvá“, *Respekt*, 12. října 2013.

3. Ulrich Fastenrath, „Wen bindet das Potsdamer Abkommen?“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 20. března 1996.
4. Hans Monath, „Jetzt ist Kohl gefragt, Bündnisgrüne legen Gutachten zum Vermögen der Sudetendeutschen vor“, *Die Tageszeitung*, 21. prosince 1995.
5. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2. května 1991.
6. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 28. února 1992.

Smlouvy

1. Smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo a dobrém sousedství a přátelské spolupráci, zákon č. 521/1992 Sb.
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40295&fulltext=&nr=521~2F1992&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 15.5.2013).
2. Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo, zákon č. 94/1974 Sb.
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?page=0&idBiblio=32777&fulltext=&nr=94~2F1974&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 15.5.2013).
3. Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Polskou lidovou republikou o normalizaci vzájemných vztazích.
http://studena.valka.cz/smlouva_srn-plr_1970.htm (ověřeno 15.5.2013).
4. Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji.
<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/usneseni/u0221.htm> (ověřeno 15.5.2013).
5. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=8&DF=09/05/2012&CL=ENG> (ověřeno 15.5.2013).

Website

1. Charta německých vyhnanců. Bund der Vertriebenen.
<http://www.bund-der-vertriebenen.de/derbdv/charta-cs.php3> (ověřeno 15.5.2013).
2. Ziele der Sudetendeutschen gemäß Satzung der Sudetendeutsche Landsmannschaft.

http://www.sudeten.de/cms/?Die_Sudetendeutsche_Landsmannschaft:Ziele

(ověřeno 15.5.201).

3. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1215.

http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1215_00.htm (ověřeno 15.5.2013).

4. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1373. Důvodová zpráva.

http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1373_01.htm (ověřeno 15.5.2013).

5. Plenarprotokoll 644. Stenographischer Bericht 644. Sitzung. 26. června 1992. (staženo ze stránek www.bundestag.de 15.12.2012).

6. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. 8. Schůze, 21. dubna 1993.

7. <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/008schuz/s008019.htm#r9> (ověřeno 15.5.2013).